

METODOLOGIA

*RODIPASKI VAŠ ISTEMALKERIPE RAŠTRAKO PROGRAMI
KOTAR INTEGRACIA ROMENGI*

dr Božidar Jakšić

Beogradi, marti 2011.

I. Resja:

- I.1.** Identifikacia, deskripcia thaj analiza andune kanunengo thaj aver normengo thaj aktivipe save lelile pedo fundo Strategiako vaš anglunisaripe pašloipasko Romengo NS RS thaj akciono plajna Thagarutna RS ani umal edukacia, khuvipe pi buti, bešipe ano khera, sastipasko uluvipe, antidiskriminaciake napja thaj inaripe manušengo pedo fundo kontraktesko vaš readmisia.
- I.2.** Dikhlaripe kotar reslipe lelutne napjengo thaj aktjengo ano lokalno korkorodirekcie.
- I.3.** Raporti e Parlamenteske RS kotar realizuipe Strategiako vaš anglunisaripe pašloipasko Romengo thaj anipe propozalja e orgajnenge publikaka thaj lokalno korkorodirekciake phande e anglunisaripe pašloipe Romengo.

II. Fundono metodologiako dikhlaripe

- II.1.** Analiza mothovdipaske ano kanunjenge, talokanunjenge djenutne thaj aver aktja publikaka direkciake save siton kotar pašloipe Romengo
- II.2.** Analiza akciono plajnengo thaj dokumentjengo save iklona olendar
- II.3.** Dikhlaripe empirisko materiala (II.1. thaj II.2.) kotar aspekti šaj mi te realizuinolpe (*cost-benefits* analiza), a palo agorisimo terenesko rodipe ini kotar perspektiva konzumentjengo.

Fundoni metodologiaki buti sito te resolpe efikasno čhane kedipasko, analizako thaj validiripasko normativno thaj faktikane gendjengo pedo fundo savo Uluvutno dizutnengo ka lol napja kotar piri kompetencia savesko reso sito te kerolpe kvalifikacia publikake servisesko te legaren obligacie save lelile Strategia vaš anglunisaripe Romengo thaj akciono plajnenca Thagarutna RS.

III. Deskripcia situaciaki so egzistirinela

Regionalno iniciativa „Dekada Romengi“ manglape te resol kaj dji ko 2015. Berš ano raštre ano MJE thaj CE resenape činandipe vaš integracia Romengi sar jekha- jekh, tromalutne dizutne ano amalikano, ekonomikano, politikano, kulturako djivdipe. Lačaripe kvaliteti djivdipasko, eliminišipe sebebja strukturno čorolipaske, keripe zumavipaske relacie butipasko themesko prekal procesja integracia Romengi siton fundo programesko „Dekada Romengi“. Numa, na manglape te cidolpe kotar šero ni odova kaj integracia romano nacionalno minoriteti thaj pačavipe manuškane thaj minoritetjenge hakaja maškhar činandipe vaš khuvipe Srbiako ani Evropaki unija.

Počekatuno, rodipe sito fundimo pedi pozicia kaj nane tromalipasko amalipe bi tromalipe djenesko, a kaj manuškane thaj minoritetjenge hakaja, dizutnipaske tromalipe djenutnengo nacionalno minoritetjengo šaj bazikane te analizirinenpe thaj precizno te konstatuinolpe rodipe činandipengo djivdipaske egzistencialno majuškavdengo – Romengo. Odota iklola **odgovornost** raštrake instituciengo te lačaren normativno fundo thaj institucionalno infrastruktura vaš pačavipe manuškane thaj minoritetjenge hakaja. Atoska, obligacia Uluvutno dizutnengo sito kaj, ano rami pere kanunea dendo mandati thaj kompetencie, kontrolišinela buti publikaka direkciako vaš te resol olako efikasipe phando e reslipa thaj uluvipa hakaja dizutnengo.

Kotar metodologiako aspekti analiza normativno thaj faktikako pašloipe romane nacionalno minoritetesko thaj napja veš olengi integracia po angle rodela sistematikano dikhlaripe thaj organizacia rodipaski savo iklola kotar faktja koncentrišime: a) pedo gendja thaj informacie kotar Roma; b) institucionalno napja thaj c) kompetencie save sile Uluvutno dizutnengo.

III.1. Faktja kotar Roma

Roma siton deprivilegimi amalikani grupa, thanea disperzirimi etnikaki khupatni so olako djivdipe markirimo strukturno čorolipa thaj diskriminacia.

Akale fakteske dela dumo ini odova kaj nane zoralikane gendja kotar Roma ani Srbia. Prekal Registruipe dizutnipasko kotar 2002. berš 108.193 dizutne Srbiake deklarishindepe sar Roma. Prekal mothovdipe romane aktivistjengo, ani Srbia djivdinela maškhar 700.000 thaj 900.000 Roma. Rodutne thaj demografja phenena kaj si maškhar 400.000 thaj 450.000 Roma¹, so sito po paše realno situaciake ze soj egzaktno gendo.

Realno situacia sito phare precizno te delpe. Statistikane gendja kotar demografikani thaj socialno- ekonomikani situacia siton bipačavitne thaj phare te oven egzaktno thaj

¹ Istraživanjem, obavljenim sredinom prošle decenije ustanovljeno je da je u 593 naselja, u kojima živi više od 100 stanovnika Roma ili više od 15 romskih porodica, nastanjeno ukupno 201.353 Roma starosedelaca i 46.238 Roma raseljenih sa Kosova. Manja naselja i Romi koji žive van romskih naselja nisu bili obuhvaćeni istraživanjem, pa je očigledno da je broj Roma znatno veći.

adjahar šaj te oven vaš fundoni orjentacia. On sikhavena kaj pašloipe Romengo ani berza bukjaki but bilačo- numa 27,2% ekonomikano aktivno, kaj niveli bučarnipasko ko Romanice talo 10%, a ko murša Roma diso talo 60%. Niveli bibučarnipasko Romengo ano 2007. berš sine 31,6%, so sito but po uče ze niveli so sito ki butipaski populacia (13,9%). Manglape te phenolpe kaj rodipe nane astardoj Romen kotar bilegalno romane bešipaske thana, save siton sigurno po uškavde ze Roma save ano socialno-ekonomikano gndipe integrišime. Učo niveli bibučaripasko sito fundono sebepi čorolipasko maškhar Roma. Prekal gendja kotar 2007. berš, paše kvaš romano dizutnipe sine čorolo (49,2%), a 6,4% ekstremno čorole.

Prekal gendja Nacionalno agenciako vaš khuvipe pi buti, dji 90% evidentirime bibučarne Roma siton bikvalifikuime bučarne, majteluno stepeni kvalifikaciako. Maškhar Roma dikholape ini jekh tikno procenti save siton pi buti ano bidendutno vakhti (39%), so sito but talo proseko vaš sasutno dizutnipe (88%). Pobut kotar kvaš Roma siton vakhtesta ko vakhti ani buti jase siton sezonake bučarne, a dji 83% buti kerela ano biformalno ekonomia. Gendja kotar 2009. Berš sikhavena pedo odova kaj niveli bibučarnipasko ko Roma dji 40,7%, a ko sasutno dizutnipe 16,4%. Ani berza bukjaki Roma siton bikonkuretno socialno grupa, dujdom uškavdi sar socialno vulnerabilno grupa thaj nacionalno minoriteti **savi akharela** negativno stereotipja, **predrasude** thaj aver aver forme diskriminaciake.

Jekh kotar fundo bilača kvalifikaciono strukturake sito ini but tele edukaciako niveli romana populaciako. Angloskolake programea astardo sito 56% romane čhavore, a fundoni skola agorisinela numa paše 30% romane čhavore. Prekal registruipe dizutnipasko kotar 2002. berš 62% romano dizutnipasko sito e biagorisime fundona skola, bi skolako jase e pohari kotar štar klase fundone skolake – 32%, fundoni skola agorisingja 29%, maškarutni skola 7,8% thaj uče thaj majuče eukacia 0,3%. Teluno niveli edukaciako Romengo reflektuinelape bilačo pedo socio-profesionalno struktura. Butipe Romenda perena ani bidiferencirimi grupa bučarnengi „bi zanatesko“. Maškar odolende save „siolen zanati“ majbut siton djanipe save lelile bukja, a na djanipe save lelile formalno edukacia. Ani paluni dekada (2000-2010) sito trendi te lačharolpe edukaciako niveli romana populaciako ano sa segmentja sistemi edukaciako, hema pana nane, pomisal, astardilo standardi kaj zorale te pačavinolpe kanuneski djenutni vaš obligaciako (bipokibasko) fundono edukacia romane čhavorengo. Palem, šov berš palo pašaripe „Dekadake“ thaj anibe akciono plajna nane metreske indikatorja vaš anglunisaripe pašljoipe Romengo. Misalja „šukar praksa“ savi sikavela pedo odova kaj ano fundono skolaki edukacia lela kotor so pobaro gendo Romengo, thaj kaj so pobaro gendo studentjengo djenengo akala etnikaka kupatnake na dela fundo vaš analiza thaj te dikhenpe save napja kotar akciono plani save siton vaš edukacia save ka mothaven kaj si pozitivno trendi. Atoska, alavi sito kotar segmenti anglunisaripasko ano savo majloke te astarolpe anglunipe thaj savo pedo niveli fundono edukaciako obligaciako thaj bipokibasko. Phando odolea sakova gendo savo sito vaš odova kaj disavo ini odova potikno kotor romane čhavorengo, čhivdilo ano edukaciako sistemi sito bisuksesi soske

astaripe čhavorengo aver etnikake grupengo ano fundono edukacia paše šel procentja. Ano činadipe generalno čorolikanipe, učo bibučaripe thaj barjaripe čorolipasko ano amalipe, loke sito te dikhe dramatikano phandipe niveli (bi)edukaciako thaj bilačo materialno statusi romane familiengo.

Čhinavdipe vaš bešipaske ko Roma ano butipe situacie siton but bilače. Delape nota kaj paše duj tritune Roma djivdinena ano majphare objektjenge činavdipe thaj ano majbilačo djivdipasko maškaripe ano čorolikane reojna thaj bešipaske thana. Nane ni jekh aver etnikaki kupatni ani Srbia savi djivdinela ano adjahar bilače khereske činavdipe sar so djivdinela butipe Romengo. Delape nota kaj kotar paše 600 romane bešipaske thana ani Srbia 35% na nolen pajnesko phiripe, paše 65% na nolen kanalizacia, paše 45% na nolen lačharde mahale, a paše 10% na nolen elektrika. *Saastardutni thaj vakhtesko adikhardutno lačharipe thaj anglunisaripe kišlunipengo djivdipaske ano romane bešipaske thana* anglohaljovela sistematikano agorisipe kherengo thaj inkluzia Romano bešipasko thanesko ano dizaki/komunaki infrastruktarno sistemi thaj sistemi socialno thaj amalipaske servisja.

Gendja kotar sastipe Romengo sikavena kaj olengo djivdipe deš dji dešuduj berš poharno ze vaš sa populacako, kaj numa 59% čhavore kompletno vakcinišinenape dji 18 maseka djivdipaske, kaj sano habe ko romane čhavore štar drom pobut ze ko aver čhavore.

Roma maladinenape e stereotipjenca thaj e aver-aver forme diskriminaciake. Učhardi jase putardi diskriminacia, uzo aver-aver forme segregaciake, sitoj angluni barijera vaš amalipaski integracia Romengi. Kotar dujto rig, maripe opipe diskriminacia thaj šovinizmi šaj te anol pedozoralipe identiteti ko Roma, olengi homogenizacia thaj zumavipe te phanolpe e grupa. Diskriminacia ikljola ano aver-aver sfere djivdipaske: ano sistemi edukaciako, khuvipe pi buti, socialno thaj sastipasko uluvipe, ano thaneski segregacia, ano orgajna direkciake thaj lokalno korkorodirekciake, ano publikake thana... Diskriminacia pana po zorale sikavelape prekal Roma našutne prekal Kosovo. Palem, problemi diskriminacia Romengi sito but po seriozno thaj pobufljardo ze so odova šaj te sikaven rezultatja tereneske rodipaske. Odova sito problemi savo posavela ano ilo amalipasko thaj but vakharela kotar olesko karakteri thaj kotar oleske demokratikane potencijalja.

Čorolipe Romengo ani Srbia numa sito majučipe pahojesko brego generalno čorolipe raštrako. Prekal disave haniga ani Srbia djivdinela paše 2,000.000 čorole, a ano 2008. berš 7,9% dizutne djivdinela tali apsolutno linia čorolipaski, jase paše 700.000 dizutne (2,15\$ ano dive). Sigurno sito kaj o Roma siton majčorole thaj maškar olende si majbut čorole, hema Roma na kerena butipe čorolengo ani Srbia.

Čorolipe sito **kumulativno indikator** savo anda peste adikharela teluno niveli edukaciako, bilače čhindadipe bešipaske, thaj bibučaripe, thaj sano habe thaj uravipe, thaj but čorolikane higijenake napja thaj bilačo sastipasko uluvipe, hari pendjaripe

čhibjako thaj pharo pendjaripe kulturake manglipaske. Čorolipe baro butipe Romengo but phari kerela olengo pašloipe ini ano formalno – institucionalno ini ano biformalno sistemi ekonomiako. Bidiferencirimi socio-profesoinalno struktura sito indikatori telune amalikane pašloipaske. Roma majbut siton ano profesie vaš save na manglape nisavi kvalifikacia, sar so siton bućarne vaš šužaripe, amalja, bućarne ano hangarja, bućarne ano lačharipe kherengo thaj aver. Disave romane familie djivdinena numa kotar humanitarno thaj socialno ažutipe.

Poagor, kana sito alavi kotar readmisia, Parlamentarno kedipe Konsili Evropako ano poro Propozalo gn. 1633 kotar 2003.berš dengja konstatacia kaj Roma siton ulavdi uškavdi grupa ani populacia našutne manušengo thaj kaj siton mladime e procesea suptilno diskriminacia sar kotar lokalno dizutnipe adjaha ini kotar lokalno thagarutnipe, save but drom na mangena olen te integrišinen. Prekal paušalne note save siton ano odova dokumenti, maškar 50.000 thaj 100.000 Roma kotar Srbia thaj Crna Gora, ano odova ini Kosovo, save našte kotar regioni ano vakhti konflikti ano Balkani, ini pana djivdinena ano but evropake raštre, bi nisavo stabilno statusi. Butipe djivdinena ani Germania (25.000–30.000), ani Holandia (12.000), Belgia (3.000), Švajcarska (3.000) thaj Luksemburgi (2.000–3.000). On perena tali kategorija kandidatja vaš inardipe, a kotar thagarutne rodelape „te den ulavdi paćiv pedo Roma, save siton majčoroli kategorija maškar uškavde gurpe dizutnipaske“. Problemi readmisiako agorisale adjahar so sar jekhto hramisale bilateralno haljovipe Srbiako e butipa evropake phuvjenca, a palo odova ini Jekhutno haljovipe savo lačharela kišlunipe thaj instrumentja inaribasko manušengo savenge nakhla kanunesko roki bešipasko ano phuvja Evropaka uniake thaj aver djenutne Konsili Evropako. Ministribe androne bukjengo Srbiako dela nota kaj dji anakana inardilo 18.000 raštrune Srbiake, a adjukarlape inaripe pana majhari 47.000. Na manglape ni te leparolpe kaj ano butipe situaciengo buti sito kotar o Roma. Ulavdo semgno problemi sito *leipe inardutnengo*, kotar šajipe kaj ani samatrenda ovena evidentirime sar inardutne ano situacie kaj na inarenape organizuimo, dji efikasno ažutipe ano dikhlaripe ano angluno periodi inardipasko.

III.2. Faktja kotar institucionalno napja

Kotor 2000. berš ani Republika Srbia raštrake institucie ulavdo paćiv dende vaš lačharipe pašloipe Romengo. Kanunea vaš uluvipe hakaja thaj tromalipe nacionalno minoritetjengo (2002) raštra pačavingja identiteti romane nacionalno minoriteteske. Kanunenca thaj aver aktjenca thaj formiripa institucionalno infrastruktura vaš olengo istemalkeripe sikavdili orijentacia raštraki te anglunisarel politikake thaj socialno-ekonomikane kišlunipen djivdipaske ko Roma.

Thagarutni Republika Srbiaki 2005.berš lela akciono plajna ano umalja edukacia, bešipe ano khera, sastipasko uluvipe thaj khuvipe pi buti, a ano odova berš pašili ini ani „Dekada Romengi“. Strategia anglunisaripe pašloipe Romengo Parlamenti lela 2009. Berš, Thagarutni RS, uzo štar leparde, lela ini pana ina akciono plajna: kultura, medije thaj informišipe; socialno uluvipe; personalno dokumentja; politikaki participacia;

eliminišipe diskriminaciako; pašloipe djuvljengo; pašloipe interno našutne manušengo thaj inardutnengo pedo fundo haljovipe kotar readmisia. Uzo odova vaš anglunisaripe činadipe djivdipe Romengo ani Srbia kotar ulavdo semnipe sito ini so lelilo Strategia vaš tiknaripe čorolipasko.

E formiripa institucionalno infrastruktura vaš realizuipe programi integraciako Romengo startuisalo 2003. berš, a ani avdisutni administraciaki organizacia bukjengi phando e realizuipa Strategiako thaj koordinacia aver bukjengo vaš anglunisaripe pašloipe Romengo legarela Kancelaria vaš romani nacionalno strategija uzo Ministribe raštraki direkcija, lokalno korkorodirekcija thaj manušikane thaj minoritetjenge hakaja Thagarutna RS. Thagarutni 2008. berš formiringja ini *Konsili vaš anglunisaripe pašloipe Romengo thaj realizuipe integracia Romengi*, savea preseduinela telopresidento Thagarutnako vaš EU integracie. Konsili sito ini nacionalno koordinatori Dekada Romengi ano saveski buti lena kotar djenutne sa kompetentno ministribjengo, sar ini djenutne Nacionalno konsili romane nacionalno minoritetesko thaj romane bithagarutne organizacie. Ekspertsko thaj tehnikako suportu bukjake Konsileske dela Kancelaria vaš anglunisaripe pašloipe Romengo. Ano AK Vojvodina Egzekutivno krisi formiringja Kancelaria vaš inkluzia Romengi.

Ministribe vaš manušikane thaj minoritetjenge hakaja 2009. berš iniciringja te formirinenpe bukjake grupe vaš realizuipe thaj monitoring realizaciako Strategiako thaj Nacionalno akciono planesko vaš anglunisaripe pašloipe Romengo ano rami ina kompetentno ministribjengo thaj Komesariatesko vaš tradime manuše Republika Srbiako, saveska bukja ov ini koordinirela.

Ano lokalno korkorodirekcije si mreža romane aktivistjengo save manglape te resen vaš realizuipe Strategiako thaj akciono plajnengo: a) romane koordinatorja (kerena buti ani administracia lokalno korkorodirekciako, majbut var olengo statusi nane agorisimo thaj andile pratsavja kotar olengi buti jase khuvipe pi buti); b) sastipaske medijatorja (formirinenape uzo ažutipe Ministribe sastipasko ano Khera sastipaske, a statusi disavengo kotar medijatorke sar phenena agorisalo sistematizacia bukjake thanengo ano Ministribe); c) pedagogiake asistentja (angažuime ano skole vaš te lačharolpe pošukar kontakti e romane sikljovnenca, hema olengo statusi Ministribe edukaciako nane agorisindoj).

III.3. Uluvutno dizutnengo – kontrola publikaka direkciako phando e realizuipa Nacionalno stratetia thaj akciono plajna

Uluvutno dizutnengo – sar biphanglo thaj korkorutno organi Republika Srbiake – kerela bajo kotar uluvipe thaj anglunisaripe manušikane thaj minoritetjenge tromalipe thaj hakaja. Ano rami kanunea zorakhardo mandati kontrolišinela pačavipe hakaja dizutnengo, zorakharela čhalavdipe kerdime aktjenca, bukjenca jase bikeripa organi direkciako, kontrolišinela kanunipe thaj regularipe olenga bukjako thaj dela bahami vaš

pharuvipe thaj djipherdipe kanunesko thaj aver normengo thaj sasutne aktjengo. Adjahar inicirinela anibe neve kanunego thaj aver aktjengo kotar rami pere kompetenciengo kana adikharela kaj odova sito semno vaš realizuipе thaj uluvipe hakaja dizutnengo. Procedure save legarela inicirinela pedo anglodavia dizutnengo jase pedo fundo para iniciativako. Uluvutno dizutnengo siole hakaj kaj kotar pučipe kotar pere kompetencie kerela buti preventivno, ano reso anglunisaripe bukjako orgajnengo direkciake thaj anglunisaripe uluvipe manuškane tromalipe thaj hakaja.

Dikhlaripe problemja phande e reslipa manuškane thaj minoritetjenge hakaja savenca vaš poro strukturno čorolipe maladinenape butipe Roma thaj keripa buti pedo olenge anglodavie, thaj vakheripe e romane djenutnenca thaj vakhtesta ko vakhti direktno dikhlaripe ani situacia ano romano bešipasko than Uluvutno dizutnengo dikhla problemja save sikavena pedo eventualno mukhlipe bukjako orgajna publikaka direkciake phande e realizuipa Nacionalno strategija integracia Romengi thaj akciono plajngeni. Phando odolea putardile ini pučipe pedo save rodipa manglape te amboldinolpe:

- Siton mi kanunja thaj norme so si adekvatno juridikako fundo vaš realizuipе ulavde napja vaš anglunisaripe pašloipe Romengo, eliminišipe čorolipasko thaj diskriminaciako?
- Sar sitoј organizaciono struktura, jase si mi kapacitetja, horizontalno thaj vertikalno koordinacia kompetentno orgajnengo publikaka direkciake phande e realizuipa lelutno programesko?
- Sar sitoј organizuimo uluvipe hakaja Romengo thaj realizuipе programi anglunisaripe Romengo ano sa nivelja (raštrako, krajinao thaj lokalno)?
- Istemalkerenape mi napja afirmativno akciake phande e elemišipe čorolipasko ko Roma thaj save normenca siton lačharde?
- Pedo savo čhane cidelape diskriminacia thaj elimišinenape olake konsekvence?
- Vaš odova kaj reso bukjako publikaka direkciako thaj olaki obligacia te realizuinol kanunja thaj norme sito mi kotar pozicia publikako interesesko efikasno te lenpe pana disave napja thaj aktivipe vaš te oven on poefikasno thaj te pendjaren problemja ko dizutne Roma?
- Savo segmenti djivdipasko romana populaciako, sar vulnerabilno grupa, šaj te haljojenpe sar konsekvence struktura amalikane režimesko thaj sar odola segmentja kerena presia pedo pašljoipe thaj keripe aver amalikane grupengo?
- Sar koncepti bukjako publikaka direkciako hačarena o Roma?

Amboldipe pedo akala čhivde pučipe manglape te dol adekvatno kontrola pedo reslipe pačavime hakaja thaj reslipe lelutne norme thaj dokumentja. Sar monitoring savo si vaš realizuipе programi integracia Romengi na dela adekvatno gendja manglape te organizuinolpe rodipe savo e Uluvutno dizutnengoske ka dol šajipe te dikhol savo sito realno normativno thaj faktikaki situacia vaš te resol pere kompetencie – te gatisirinol adekvatno raporti ano Parlamenti Republika Sribiako, savo ka adikharol propozalja thaj bahami napjengo vaš cidipe mukhlipe bukjako thaj anglunisaripe bukjako kompetentno orgajnengo publikaka direkciako.

IV. Shematsko sikavipe e metodologiako rodipasko

IV.1. Normativno fundo rodipasko

<i>AKTI</i>	<i>Sfera planiripaski, akciojna programja</i>	<i>Faktikaki situacia</i>
Ačhimos	Uluvipe manušikane thaj minoritetjenge hakaja	Istemalkeripa ačhimoa garantuime hakaja ani lokalno khupatni
Kanini vaš uluvipe hakaja thaj tromalipe nacionalno minoritetjengo	Hakaj pedo uluvipe nacionalno identitetesko	Reslipe thaj konekcia institucionalno pačavipe identitetesko e programjenca cidipe čorolipasko thaj diskriminaciako
Kanuni vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge	Hakaj pedo minoritetjengi korkorodirekcia	Kompetencie Nacionalno konsili nacionalno minoriteteske phando e realizuipa Strategiako thaj akciono plajnengo
Strategia vaš anglunisaripe pašloipe Romengo ani Republika Srbia	Hakaj pedo edukacia; Hakaj pedo sastipe; Hakaj pedo bešipe ano khera; Hakaj pedo butipe thaj pedo fundo bukjako; Hakaj pedo jekh-jekhipe;	Arakhipe vaš realizuipe ulavde napja (te anenpe norme, olengo realizuipe, monitoring, finansiripe, kadrja, rizikja)
Strategia vaš tiknaripe čorolipasko ani Srbia	Hakaj pedo jekh-jekhipe	Cidipe struktarno čorolipasko
Akciono plani vaš edukacia	Hakaj pedo edukacia	
Kanuni vaš fundipe edukaciako thaj barjaripasko Kanuni vaš angloskolako barjaripe thaj edukacia Kanuni vaš amalikano bajo vaš čhavorenge Kanuni vaš fundoni skola Kanuni vaš maškarutni skola Kanuni vaš uči edukacia Kanuni vaš pustikja, aver siklovipaske vastušea Nacionalno plani vaš		Lelutne afirmativno napja; Andile aktja; Čhane finansiripasko; Čhane pedo savi zorakhardilo nacionalno djenutnipe; Gendo čhavorengo save djana ano angloskolako siklovipe; Gendo sikljovnengo registruime ano fundone thaj maškarutne skole; Gendo studentjengo; Kotor angloskolake thaj skolake

<p>čhavorenge Familiako kanuni Kanuni kotar amalikano bajo vaš čhavorenge Kanuni kotar finansijsko devipe dumo familiake e čhavorenca</p> <p>Talokanuneske aktja</p> <p>Aktja lokalno korkorodirekciake</p>		<p>čhavore ano sasutno gendo romane čhavorengo; Gendo stipendiengo; Gendo sikljovnengo e agorisimo fundono skolako; Čhib siklovipaski; Čhane monitoringesko pedo realizuipe andune napjengo; Čhane te denpe note; direktno dikhlaripe ano realizuime napja;...</p>
Akciono plani sastipasko	Hakaj pedo zoralipe	
<p>Strategia vaš anglunisaripe sastipe ternengo Strategia publikako sastipasko Kanuni vaš sastipasko uluvipe Kanuni vaš sastipasko siguripe Nacionalno programi vaš sastipasko uluvipe kotar tuberkoloza</p> <p>Akti Parlamenti AK Vojvodina</p> <p>Akti lokalno korkoro direkciako</p>		<p>Lelutne afirmativno napja; Andile norme; Čhane finansiripasko; Gendja kotar reslipe primarno, sekundarno thaj tercialno sastipasko uluvipe; Gendja kotar prevencia nasvalipasko; Čhane monitoringesko pedo lelutne napja; Čhane te delpe nota rezultateske; Dikhlaripe ano lokalno khupatne vaš reslipe lelutne napjengo...</p>
Akciono plajna vaš bešipe ano khera	Hakaj pedo bešipe	
<p>Kanuni vaš socialno bešipe Kanuni vaš thanesko plani Republika Srbiako Kanuni vaš planiripe thaj lačharipe Kanuni vaš bešipe ano khera Kanuni vaš lokalno korkorodirekcia</p> <p>Aktja Parlamenti AK Vojvodina</p> <p>Aktja lokalno korkorodirekciake</p>		<p>Lelutne afirmativno napja; Andile norme; Čhane finansiripasko; Čhane te delpe nota rezultateske; Dikhlaripe ano lokalno khupatne vaš reslipe lelutne napjengo...</p>
Akciono plani vaš khuvipe pi buti	Hakaj pedo buti haj hakaj pedo fundo	

	bukjako	
<p>Kanuni vaš buti Nacionalno strategija vaš khuvipe pi buti Strategia barjaripe tikne thaj maškarutne firmengo thaj biznis Strategia ekonomikano barjaripasko Strategia regionalno barjaripasko Strategia barjaripe kvalifikaciako edukuipe Strategia barjaripe edukukaciako Kanuni vaš penzijsko thaj invalidsko siguripe barengo Kanuni vaš socialno uluvipe thaj arakhipe socialno siguripe dizutnengo</p> <p>Aktja Parlamenti AK Vojvodina</p> <p>Aktja lokalno korkorodirekciako</p>		<p>Lelutne afirmativno napja; Andile norme; Čhane finansiripasko; Čhane te delpe nota rezultateske; Dikhlaripe ano lokalno khupatne vaš reslipe lelutne napjengo...</p>
Akciono plani – eliminišipe diskriminaciako	Hakaj pedo jekh-jekhipe	
<p>Kanuni opipe diskriminacia</p> <p>Aktja Parlamenti AK Vojvodina</p> <p>Aktja lokalno korkorodirekciako</p>		<p>Lelutne afirmativno napja; Andile norme; Čhane finansiripasko; Čhane te delpe nota rezultateske; Dikhlaripe ano lokalno khupatne vaš reslipe lelutne napjengo; pendjarde situacie thaj olengo bufljaripe</p>
Akciono plani – pašloipe inardutnengo pedo fundo kotrakti kotar vaš readmisia	Hakaj pedo jekh-jekhipe	
Jekhutno haljovipe kotar readmisia maškar Evropaki unia thaj Republika Srbia		<p>Lelutne afirmativno napja; Andile norme; Čhane finansiripasko; Čhane te delpe nota rezultateske; Dikhlaripe ano lokalno</p>

		khupatne vaš reslipe lelutne napjengo;
--	--	--

Lepardutne aktja ka oven dikhlarde, te kerolpe komparacia thaj te analizirinenpe kotar aspekti maškarmutne paktjengo, konvenciengo thaj aver dokumentjengo save ande KN, EK, OSCE, Konsili Evropako:

- Univerzalno deklaracia kotar manuškane hakaja
- Maškarmutno pakti vaš ekonomikane, socialno thaj kulturno hakaja
- Maškarmutno haljovipe vaš dizutnikane thja politikane hakaja
- Maškarmutni konvencia vaš eliminišipe sa forme raso diskriminaciako
- Evropaki socialno deklaracia
- Evropaki strategia vaš khuvipe pi buti
- Konvencia Organizaciako KN vaš edukacia, sciencia thaj kultura (UNESCO) opipe diskriminacia ani edukacia
- Deklaracia vaš fundone hakaja ani EU
- Mileniumsko resja barjaripaske
- Konvencia vaš hakaja čhavoereske
- Propozalo Lumiako samitesko KN vaš nakhavipe socialno distanca
- Propozalo Konsili Evropako raštrenge djenutnenge vaš anglunisaripe kišlunipengo vaš bešipe ani khera Romenge thaj Čergarjenge ani Evropa
- Deklaracia lumiako sastipasko organizaciako vaš godaripe raštroke sastipaske orgajnengo sakola phuvjako
- Direktiva Evropaka Komisiako 2000/43 vaš istemalkeripe principesko jekha-jekh tretmani bi dikhipede raso thaj etnikako hanig
- Memorandumi kotar problemja savenca maladinenape Roma/Cigajna ano umal bešipe ano khera, MG-S-ROM (2000)3, Konsili Evropako
- Propozalja savo lela Konsili Ministranjengo Evropaka uniako kotar Roma thaj phirutne
- Generalno propozali Komitetesko vaš činavipe sa forme raso diskriminaciako gn. 11
- Roma Task Force- Integracia Romengi
- Deklaracia Dekada Roma 2005-2015
- Deklaracia vaš fundone hakaja Romengo thaj phirutnengo ani Evropaki unia 2010

IV.2. Subjektja rodipaske vaš kana dikholape niveli pratsavipasko, anibe napjengo thaj aktivipasko

<i>Republika</i>	<i>AK Vojvodina</i>	<i>Jekhutni lokalno korkorodirekciako</i>
Parlamenti	Parlamenti AK Vojvodina	Parlamenti JLK
Thagarutni	Krajinaki thagarutni	Konsili JLK
Ministrie	Krainako sekretariati	Sekretariat JLK

Thagarutnake agencie thaj aver organizaciake jekhutne	Agencie Krainake Thagarutnake thaj aver organizaciake jekhutne	Direkcija JLK thaj agencija JLK
Aver republikake institucie	Aver krainake institucie	Centrja vaš socialno buti, Romane koordinatorja, sastipaske medijatorja thaj pedagogiake asistenti

IV.3. Gendo romane bešipaske thanengo save ka oven astarde tereneske rodipa

JEKHUTNI LOKALNO KORKORODIREKCIAKE	GENDO
Romane bešipaske thana pobare kotar 100 familie	20
Romane bešipaske thana potikne kotar 100 familie	10
Sa	30

V Normativno-juridikako rami rodipasko

Normativno–juridikako rami rodipasko dena maškardhemutne standardja, ačhimosko-juridikako sistemi Republika Srijiako thaj resja Dekada Romengi save mothavenape ani Strategia vaš anglunisaripe pašloipe Romengo ani Republika Srbia. Pedo odoja fundo šaj te avolpe dji ko djandipe kotar kapacitetja publikake thaj lokalno direkciake te resen lelutne obligacie.

- V.1. Leipa kotar maškardhemutne standardja thaj resja Dekada Romengi **angluno badžako** ano zorakharipe normativno-juridikako rami kerela *identifikacia* thaj *analiza kanunjengi thaj aver normativno aktjengi* (raštrake, krainake, lokalno aktja) save direktno jase indirektno phande ini po Roma sar nacionalno minoriteti thaj sar čhalavdimi grupa². Kana lelape ano dikhipe aspekti maškardhemutno normativno ramesko, *analiza thaj komparacia* tekstjengo kherutne normativno aktjengo šaj te lelpe dikharipe na numa ano olenge molipe thaj kvaliteti već ini ano šajipe olengo istemalkeipe ani praksa. Ulavdo paćiv kana kerelape analiza thaj evaluacia musaj te delpe akale phućipenge:
- Norme save si resena mi čačikano, kvalitetno thaj konkretno integracia thaj anglunisaripe pašloipe Romengo;
 - Te sine kaj pherena odova kišlunipe, sito mi ov implementirimo ani praksa;
 - Te sine kaj sito implementirimo ani praksa, implementirimo mi sito jase na;
 - Te sine kaj implementirimo, sito mi precizno dendo legardutno olesko keripasko;

² Zakoni o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, ne pominju Rome kao ranjivu grupu, ali svakako otvaraju mogućnosti da se Romi štite i kao socijalno ranjiva grupa.

- Te sine kaj implementirimo, si mi stabilno, majangle budžetsko, haniga finansiripaske vaš hardžipe oleska realizaciako;
- Si mi thaj pedo savo čhane kerelape monitoring vaš reslipe lelutne napjengo;
- Te sine kaj siton kerdutne, a na kerena, soske na kerena.

V.2. Rodipe normativno ramesko integracia Romengo ani Srbia talohaljovela sar *musaj plansko* thaj sistematikani komunikacia e raštrake, krainake thaj lokalno institucienca³, orgajnenca direkciake thaj organizacienca save siton kompetentno vaš monitoring istemalkeripe aktjengo, planiripe thaj realizuipe lelutne napjengo thaj aktivipasko devipe bahami thaj leipe normativno aktjengo, sar ini realizuipe lelutne napjengo thaj pratsavjengo. Vaš sakoja kotar štar klidutne umalja Dekada Romengi – edukacia, bešipe, khuvipe ani buti thaj sastipe – sar ini duj kotar ulavdo amalikano interesi – diskriminacia thaj readmisia – manglape e kompetentno raštrake thaj krainake institucienca thaj orgajna direkciake, ano odova ini e lokalno korkorodirekciencia te resolpe:

- A) *Hramipaski komunikacia* vaš sistematikano kedipe gendjengo phando e lelutne napjenca anglodikhlarde Strategia vaš anglunisaripe pašloipe Romengo thaj akciono plajnenca.
- B) *Te kerena standardizuime putarde intervjuja*, ažutipa fundipe adaptirimi naturake bukjako thaj karakteristike sakola kotar fundone umalja rodipaske – edukacia, bešipe ano khera, khuvipe pi buti thaj sastipe, readmisia thaj diskriminacia, e ulavde akcentea pedo problemja čorolipaske save siton ano sa akala umalja.

V.3. Analiza kedutne gendjengo kotar juridikako sistemi, kotar implementiripe normativno djenutnengo thaj realizuipe lelutne aktjengo thaj napjengo ani praksa šaj te konstatuinoipe:

- a) Kapaciteti publikako thaj lokalno direkciako te realizuino lelutne napja;
- b) Maškarpeski koordinacia thaj phandipe normengo thaj rezultatjengo ano disave umalja ano sa sistemi agorisipasko vaš pherdi integracia Romengi, so sito jekh kotar fundone resja Dekada Romengi;
- c) Minusja ano realizuipe napjengo thaj aktivipengo;
- d) Minusja aktjengo save arakhena manglutni garancia thaj sikavena fundo vaš planiripe vastušejengo, napjengo thaj aktivipengo.

³ Videti u prilogu *Listu dokumenata* i *Listu institucija*.

VI. Rodipasko metodake procedure thaj indikatorja

VI.1. Metodake procedure

VI.1.1. Kedipe thaj analiza gendjengi ano institucie e sa nivelja pratsavipaske, kompetentno vaš istemalkeripe thaj monitoring kanunesko thaj talokanunesko aktja save siton vaš istemalkeripe Strategiako vaš integracia Romengi thaj akciono plajnengi;

VI.1.2. Kedipe thaj analiza gendjengi vaš realizacia kanuneske, talokanuneske thaj aver aktjengo, programjengo thaj plajnengo publikaka direkciake pedo sa nivelja ano institucie save siolen publiko mandati, e ulavde dikhlaripe pedo odova sar agorutne konzumentja dikhena thaj dena nota kotar odoja realizacia;

VI.1.3. Metodi anketno rodipe ažutipe putarde intervjuja e pobut resoske grupe:

- Orgajna republikake, krajinake thaj lokalno direkciake
- Centrija vaš socialno buti
- Khera sastipaske
- Skole
- Djene BThO
- Nacionalno konsili romano nacionalno minoritetesko
- Dizutne romano nacionalnipaske astarde programea Strategiako thaj akciono plajnengo;

VI.1.4. Kvantitativno thaj kualitativno analiza gendjengi save kedisale putarde intervjuenca;

VI.1.5 Metodi putarda koordinaciako savo kombuinela kupatne resja resorno thaj sektorjengo, publikake thaj praktikake politike ano definišipe, koordiniripe realizuipasko thaj te kerolpe nota institucionalno napjengo save siton vaš djivdipe Romengo;

VI.1.6. Indirektno kedipe gendjengo vaš realizuipe programi integraciako thaj anglunisaripe pašloipe Romengo prekal leipe anglodavie vaš servisi Uluvutno dizutnengo ano rami terenesko rodipe ano lokalno kupatne thaj romane bešipaske thana;

VI.1.7. Analiza tekstesko kotar čakikano keripe thaj realizacia fundono poziciengo Strategiako vaš anglunisaripe pašloipe Romengo ani Republika Srbia, Akciono plajnengo save lelile Strategia, thaj individualno akciono plajnengo save lele lokalno korkorodirekcie;

VI.1.8. Komparativno metodi:

- a) Rodipe kotar harmonizacia kherutno kanuneske regulativa e maškarmutne aktjenca thaj propozaljenca
- b) Rodipe maškar peste harmonizuipe kanunjengo thaj talokanunjengo aktjengo
- c) Rodipe maškar peste hamonizuipe kanunjengo thaj talokanunjengo aktjengo (regulatorno lila, pratsavja thaj aver) so si juridikako rami regulatorno lilengo thaj aver aktjengo organesko direkciako
- d) Rodipe niveli realizaciako normengo, pratsavjengo, programjengo, projekatjengo thaj propozaljengo

VI.2. Identifikacia fundone indikatorjengo semne vaš terenesko thaj analitikaki buti

Objektivno pačavutne *indikatorja* sikavena instrumentja ano rodipe save pedo fundo te dikholpe olengo **pačavipe** thaj **metrikanipe** ka sikaven disave karakteristike objektesko rodipaske, thaj te sikaven ano kobar napi o resja rodipaske reslile.

Fundone umalja rodipaske vaš save siton disave indikatorja semne vaš servisi Uluvutno dizutnengo, siton majangle štar savenge Srbia dengja ulavdo pačiv kana pašili ani Dekada Romengi ano starti 2005.berš – *edukacia, činadipe bešipengo ano khera, khuvipe pi buti, sastipe* – a palem ini duj save siton kotar but baro semnipe vaš procesi pašaripe Evropaka uniake – *inaripe pedo fundo readmisiako thaj diskriminacia*. Sar o čorolipe difuzno thaj khuvela praktikane sa sfere romane djivdipaske, adjahar kaj disave kotar gendja save siton čorolipe ka oven tretirime sar indikatorja save sikavena generalno situacia romano dizutnipasko.

Pedo žal, nane šužo kobar fundone Leken indikatorja⁴ save siton vaš phuvja Evropaka uniake thaj astarena majangle problemi čorolipasko thaj khuvipe pi buti, ano sasutnipe čačikane kerdutne pedo rodipe djivdipasko Romengo ani Srbia. Vaš odova akate bahamutno sistemi indikatorjengo kotar interesi vaš Uluvutno dizutnengosko dandisavola ini pedo indikatorja phendutne ani Strategia vaš anglunisaripe pašloipe Romengo ani Republika Srbia, po precizno, pedo indikatorja save phendile ano adekvatno Akciono plajna. Akala siton indikatorja:

VI.2.1. Indikatorja vaš edukacia

- Gendo čhavorengo romane nacionalnipaske save siton astarde obligaciake sistemea fundono edukaciako

⁴ **Laken (Leaken) indikator** su instrument za standardizovano merenje društvene uključenosti na nivou EU. Osnovni skup zajedničkih Laken indikatora otvoren je za preispitivanje i usavršavanje (kao što je to bio slučaj 2003. godine), a podaci o društvenoj uključenosti prikupljaju se SILC anketom (Statistics on Income and Living Conditions) standardizovanom za sve članice EU. **Nacionalno specifični indikator** su instrument kojim se ispituje uskraćenost društvenih grupa u specifičnim nacionalnim uslovima.

- Gendo čhavorengo romane nacionalnipaske save nane astarde obligaciake sistema fundono edukaciako
- Gendo čhavorengo romane nacionalnipaske save agorisinena obligaciako fundono skoluipe
- Gendo čhavorengo romane nacionalnipaske save na agorisinena obligaciako fundono skoluipe
- Gendo čhavorengo romane nacionalnipaske save registrisale thaj agorisarde maškarutni skola
- Gendo studengjengo romane nacionalnipaske save registrisale thaj agorisarde fakulteti
- Gendo skolengo ano save kerena buti romane asistentja thaj pedagogiake medijatorja ano edukaciako – barjaripaski buti thaj gendo odole maškarutne bućarnengo
- Gendo finansiako suporti edukaciake institucieng save siolen fakultativno romane programja thaj aktivipe
- Gendo Romengo save lena raštrake, krajinake thaj komunake stipendie
- Gendo skolengo save realizuzinena programi funkcionalno fundono edukaciako bare Romengo
- Gendo edukaciake instituciengo save organizuinena kulturake thaj publikake manifestacie e programea kotar umal kultura thaj tradicia Romengi
- Gendo klasjengo ano save registruime numa romane čhavore
- Gendo phukarelengo, inicirime procedurenge thaj agorisipaske lila ano situacie diskriminacia ano skole
- Gendo formirime katedrjengo, gendo kursjengo thaj gendo studentjengo romologiake;
- Gendo skolengo, edukuime sikavnengo thaj siklovnengo save lena kotor ano programi vaš „Romani čhib e elementjenca romane kulturako“
- Gendo lelutne, budžetirime thaj realizuime lokalno strategije thaj akciono programja

VI.2.2. Vaš bešipe ano khera

- Gendo bešipaske objektjengo save andile dji niveli savo pherela tehnikake činavdipe vaš bešipasko objekti;
- Gendo lačharde so si bilače bešipaske objektja ano romane bešipaske thana andile dji ko niveli save pherena tehnikake činavdipe vaš bešipaske objektja;
- Gendo romane bešipasko thanengo thaj kherengo save siton phande e fundono infrastruktura;
- Gendo lelutne thaj realizuime plajna vaš romane bešipaske thana;
- Gendo tradime bihigijenake romane bešipaske thana;
- Gendo apartmajnengo save siton lačharde/dende thaj ano save khuvde romane familie;
- Gendo romane familiengo planea dislocirime ano gava ani Srbia;

- Gendo Romengo, interno tradime personengo save agorisinde kheresko pučipe integracia ano nevo maškaripe;
- Gendo akciengo save lele lokalne direktie ano reso lačharipe činavdipengo djivdipaske ano romane bešipaske thana;
- Gendo lokalno korkorodirekciengo save ande adekvatno aktja thaj formirime agencie vaš socialno bešipe ano khera, a siolen anglodikhlardutne napja vaš Romenge;

VI.2.3. *Vaš sastipasko uluvipe:*

- Gendo dizutnengo romane nacionalipaske save resena sastipasko uluvipe;
- Gendo konzumentjengo primarno, sekundarno thaj terciarno sastipasko uluvipe romane nacionalnipaske;
- Astaripe romana populaciako sastipaske promotivno thaj preventino aktivipa ano procentja;
- Gendo angažuime romane sastipaske medijatorke ano lokalno korkoro direktie;
- Gendo Romengo astarde bukja e sastipaske medijatorke;
- Gendo romane familiengo astarde vizita patronažno phejnengo;
- Gendo kerdutne thaj gendo suksesno realizuime bahamja fondesko vaš publikako sastipe;
- Gendo suksesno realizuime publikake programja thaj projektja phande sastipa Romengo;
- Gendo bahamjengo thaj napjengo vaš anglunisaripe higienaki epidemiologiaki situacia thaj djivdipasko maškaripe dendo kompetentno orgajnenge ano lokalno korkorodirekcia;
- Gendo lokalno korkorodirekciengo save lele napja thaj aktivipe pedo propozalja kotar fondi vaš publikako sastipe;
- Gndipe konzumentjengo kotar čhalardipe manglipasko vaš medicinako uluvipe
- Procenti romane bešipaske thanengo save lena šužo pani vaš pijibaske, siolen phandipe pedi kanalizaciako sistemi thaj regulišimo cidipe buništengo;

VI.2.4. *Vaš khuvipe pi buti*

- Niveli riziko čorolipasko prekal majbut var statusi ano marketi bukjako;
- Niveli lugipasko bibučarnipe;
- Niveli but lugo bibučaripasko;
- Persone save sig mukhena edukacia thaj naneton ano skoluipe jase treningo, thaj adjahar naneton konkurentno ano marketi bukjako;
- Gendo Romengo savenge dendilo thaj istemalkerena *Start up* thaj mikro kreditja, (kanuneske garancie kaj o vastušea istemalkerdile vaš te resolpe kontinuiteti bukjako)
- Gendo Romengo save kerena buti ano publikake bukja
- Gendo nevebučane Roma thaj Romanice;
- Gendo lelutne thaj realizuime projektja vaš khuvipe pi buti;

- Gendo Romengo thaj Romanicengo save kerena buti ani publikaki administracia.

VI.2.5. Vaš inaripe pedo fundo readmisiako

- Gendo inardutne Romengo;
- Gendo inardutne Romengo savenge dendilo ažutipe anglo maškarmutne thaj kherutne krisja;
- Gendo inardutne Romengo savenge dendilo materialno ažutipe;
- Gendo ikalde thaj/jase nostrifikuime dokumentja inardutne Romenge;
- Gendo romane čhavorengo savenge dendilo ažutipe ano siklovipe čhib maškaripasko thaj registruipe ani skola;
- Gendo inardutne romane familiengo savenge arakhlilo bešipe;
- Gendo inardutne Romengo savenge dendilo ažutipe ano khuvipe pi buti.

VI.2.6. Vaš eliminišipe diskriminaciako:

- Gendo evidentirime situacie diskriminaciake prekal Roma ano institucie thaj orgajna direkciake;
- Gendo evidentirime situacie diskriminaciake prekal Roma ano romane bešipaske thana thaj ano publikake thana;
- Gendo evidentirime situacie diskriminaciake prekal Roma ano bukjako than thaj ano procesi rodipe bukjako;
- Gendo evidentirime situacie diskriminaciake prekal Roma ano institucie sistemi edukaciako;
- Gendo evidentirime situacie diskriminaciake prekal Roma ano institucie sastipasko thaj socialno uluvipe;
- Gendo krisipaske procedure inicirime pedo fundo kanuni opipe diskriminacia;
- Kvalifikacia diskriminaciako kotar rig kompetentno raštrako organesko;
- Gendo krisipasko agorisipe save andile ano mištipe Romengo pedo fundo davia vaš diskriminacia;
- Gendo bučarne Romengo ani policia, juridikako krisipe thaj lokalno korkoro direkcije;
- Gendo realizuime projektjengo vaš mareba opipe diskriminacia.

VII. Kedipe anglodavijengo vaš servisi Uluvutno dizutnengosko

Akava kotor rodipasko bukjako ka keren bućarne Ekspertsko servisesko ko Uluvutno dizutnengo. Uluvutno dizutnengo ka formirinol *Timi vaš buti ano romane bešipaske thana* savo direktno ka kedol anglodavia dizutnengo ano romane bešipaske thana. Uzo anglodavie djene *Timeske* pedo fundo ulavdo konstruisimo pućlutno thaj direktno dikhlaripe ka keden gendja phande e realizuipa Strategiako thaj akciono plajnengo. Rezultatja akale kotor rodipasko ka mothavolpe ano *ulavdo raporti*.

Vaš e buti pedo kedipe anglodavijutnengo pedo so efikasno ćhane te kerolpe thaj te standardizingol manglape te kerenpe akala bukja:

1. Alosaripe timesko Uluvutno dizutnengo vaš buti ano romane bešipaske thana
2. Trening timesko vaš buti ano romane bešipaske thana
3. Alosaripe punkti kontaktesko ano lokalno korkorodirekcie
4. Trening vaš „punktja kontakteske“
5. Konstruisipe pućlutnesko vaš kedipe gendja kotar istemalkeripe Strategiako thaj akciono plajnengo
5. Leipe ano davijengo thaj vakheripe dizutnenca ano romane bešipaske thana
6. Hramosaripe individualno raportja kotar anglodavie

VIII. Preliminarno ekspertske raporti

Kedipe gendjengo ano republikake, krajinake thaj lokalno orgajna direkciake, ano institucie sar so sito centrja vaš socialno buti, khera sastipaske thaj skole, putarde intervjuja ano bithagarutne organizacie, e romane asistentjenca, medicinake koordinatorjenca, familie inardutne thaj aver poagor konzumentja thaj kedipe anglodavie e Uluvutno dizutnengoske sar ini analiza rezultatjengi save lelile ano terenesko rodipe ka kerolpe ano *jekhvakhti thaj sinhronizuimo*. Palo kvalitativno thaj kvantitativno analiza, ekspertja, djene timeske ka keren preliminarno raportja savo ka ovol tema diskusiako ano fokus grupe.

Uzo ekspertske raportja preliminarno raporti kotar savo adjahar ka vakharolpe ano fokus grupe ka gatarol ini Timi Uluvutno dizutnengosko vaš buti ano romane bešipaske thana.

IX. Fokus grupe

Sar o rodipe ka legaren ekspertja save but šukar pendjarena objekti rodipasko, metodi bukjako e fokus grupenca ka realizuino lpe ano diskusie kotar preliminarano raportja, jase kotar olenge disave segmentja, relevantno vaš struktura disave fokus grupengo.

Vaš sakoja kotar fokus grupe moderatori ka gatisarinol fundo vaš diskusia e pučlutnenca savenge manglape te dolpe ulavdo than.

1. Fokus grupa – djenutne republikake orgajna publikaka direkciake
2. Fokus grupa – djenutne krajinaka direkciake thaj lokalno korkorodirekcia ano AK Vojvodina
3. Fokus grupa – djenutne lokalno korkoro direkciengo ani centralno Srbia
4. Fokus grupa – djenutne dizake Beograd, Niš, Vranje thaj Novi Sad
5. Fokus grupa – djenutne maškarmutne organizaciengo
6. Fokus grupa – romane koordinatorja, medijatorke thaj poagor konzumentja
7. Fokus grupa – djenutne servisesko Uluvutno dizutnengosko

Rezultatja bukjake ano fokus grupe ka oven čhivde ano definitivno verzia rodipasko raportesko vaš Uluvutno dizutnengo.

X. Rodipasko timi

X.1. Struktura timeski

- Koordinator rodipasko timesko, doktori scienciako thaj empiria ano rodipe djivdipe Romengo.
- Rodutno juristi e empiria ani buti ano umal minoritetja thaj manuškane hakaja.
- Rodutno sociologi, ekonomisti jase politikologi e empiria ani umal uluvipe socialno thaj ekonomikane hakaja
- Rodutno e empiria ani umal edukacia
- Rodutno e empiria ani umal sastipasko uluvipe
- Bučarno maškarutno e diploma jekhe kotar fakultetja amalikane skience (juridipe, sociologia, politikologia, ekonomia)
- Ekspertska timi Uluvutno dizutnengosko
- Recenzenti ekspertska raportjengo

X.2. Bukja rodipasko timeske thaj manglutno vakhti vaš realizacia projektesko

Soj bukjaki rodipasko timesko ano projekti	Akterja	Vakhti
- Definitivno lačharipe projektesko pedo fundo metodologiako bahamutno - Djipherdipe indikatorjengi - Analitikaki buti normativno aktjengo - Keripe mrežako alavjengo vaš analiza normativno aktjengo - Keripe anketno pučlutno - Keripe fundo vaš tromale vakheripe - Te kerolpe komunikacia e relevantno institucienca - Testiripe instrumenatjengo	Sa djene rodipasko timesko	Duj maseka
- Tereneski buti: ano institucie direkciake; ano lokalno korkoro direkcije; realizuibe anketjengo; intervjuja.	Sa djene rodipasko timesko	Pondj maseka
- Kedipe anglodavijengo thaj direktno dikhlaripe ani situacia ano romane bešipaske thana kotar o Timi UD	8 djene timeske	Pondj maseka
- Analiza kedutne gendjengo - Hramipe preliminarano rodipasko raporti	Ekspertja	Duj maseka
- Hramipe Raporti Timesko UD vaš buti ano romane bešipaske thana	Lideri timesko	Duj maseka

- Fokus grupe	- Djenutne orgajna direkciake - Djenutne direkciake AK V - Djenutne JLK ano centralno Srbia - Djenutne maškardhemutne organizaciengo - Djenutne dizutnenge lokalno korkorodirekcie - Roma, koordinatorja, medijatorke, poagor konzumentja - Djenutne serviseske Uluvutno dizutnengosko	Duj maseka
- Recenzia rodipasko raportesko	- Eksperti	Dva meseca
- Finalno verzia rodipasko raportesko e propozaljenca - Finalno verzia Raporti Timesko UD	- Eksperti	Duj maseka
- Agorisutno vakheripe ano servisi Uluvutno dizutnengosko, hramipe bahamja vaš napja thaj propozalja Uluvutno dizutnengoske	- Sa djene rodipasko timesko	Kvašo masek
SA		12 maseka

XI. Agorisipasko rodipasko raporti

XI.1. Raporti ekspertlesko, djeno rodipasko timesko, e empiria ani umal minoritetja thaj manuŝikane hakaja, gabariti kotar 32 rigutne. Musaj kaj raporti siole arakhipe rodipasko timeske kotar bufljaripe thaj eliminiŝipe diskriminaciako, sar ini kotar problemja Romengo ano procesi readmisiako. Agorisutno kotar raportesko te ulavolpe vaŝ bahamja musajutne napjengo vaŝ lačharipe situaciako so si thaj propozaljenge.

XI.2. Raporti ekspertlesko, djeno rodipasko timesko, e empiria ani umal uluvipe socialno thaj ekonomikane hakaja savo si ole arakhipe rodipasko timesko kotar problemja thaj beŝipe ano khera thaj khuvipe pi buti Romengo, sar ano normativno sfera, adjahar ini ano realno djividpe, bahami napjengo thaj propozaljengo vaŝ efikasno agorisipe problemjengo so adikhardile.

Gabariti raportesko - 32 rigutne.

XI.3. Raporti ekspertlesko, djeno rodipasko timesko, e empiria ani umal edukacia – aktivipe raŝtrake thaj aver orgajnengo phando e anglunisaripa edukaciako Romengo. Raporti siole nota sa odole aktivipasko, olengo definitivno limiti thaj molipe, sar ini propozalja napjengo vaŝ efikasno buti thaj poluge vakhteske rezultatja. Gabariti raportesko - 32 rigutne.

XI.4. Raporti ekspertlesko, djeno rodipasko timesko, e empiria ani umal sastipasko uluvipe, uzo sistematikano dikhlaripe ano situacia savi si, bahami napjengo thaj propozaljengo manglape te adikharol ini nota čačikane limiteske buti medicinake medijatorjengo, komparativno e lovenca kobar sito odova.

zdravstvene zaŝtite, pored sistematičnog uvida u postojeće stanje, predloga mera i preporuka trebao bi da sadrži i procenu stvarnih dometa rada medicinskih medijatora/medijatorki, upoređenog sa cenom koŝtanja. Gabariti raportesko - 32 rigutne.

XI.5. Raporti Ekspertsko timi Uluvutno dizutnengosko kotar anglodavie manglape te adikharol gendja kotar kerdime napja integracia Romengi ano lokalno korkorodirekcie. Raporti siole kvantitativno thaj kvalitativno gendja kedime pedo fundo direktno dikhlape thaj pučlutne lila. Uzo odova raporti siole ini gendja kotar gendo, teksti thaj struktura anglodaviako, dikhlaripe ano (na)gatisaripe Romengo te roden Uluvutno dizutnengo, ideje kotar čhane kedipaske thaj agorisipe anglodavijengo, bahami napjengo vaŝ standardizacia bukjaki ani akaja umal. Ovela sine ŝukar o raporti te ovel ole ini konkretikane gendja kotar karakteristikane misalja.

Uzo odova ano akava kotar raportesko čhivde siton ini opservacie save sikavdile ano fokus grupe. Gabariti raportesko – dji 50 rigutne.

XI.6. Recenzia ekspertske raporteske manglape te delpe ekspeteske e maškardhemutne empiria thaj uča reputacia, a rodipasko timi, poulavdipe koordinatori rodipaske timesko, te lol obligacia kaj šukar te dikhlarol recezenteske kritikake sugestie. Gabariti recenziako manglape te mukholpe kobor gndinela o eksperti-recezeti.

XI.7. Raporti kotar realizuibe raštrako programesko integracia Romengi, palo ekspertske note recenzeteske thaj buti ano fokus grupe sitoj sinteza eksploraciengo pedo fundo individualno ekspertske raportja, raporti Timi Uluvutno dizutnengo vaš buti ano romane bešipaske thana, gndipe kotar fokus grupe thaj ekspertske recenzia, gatisarinela koordinatori projektesko. Kotor ano raporti siton ini propozalja vaš anglunisaripe situaciako ano šov rodipaske umalja thaj Strategia sar kompletno buti. Gabariti raportesko – dji 100 rigutne.

XII Raporti Uluvutno dizutnengosko ko Parlamenti Srbiako e propozaljenca ministribjenge thaj aver raštrake institucienge

Pedo fundo Kanunesko vaš uluvutno dizutnengo zorakharde kompetencie Uluvutno dizutnengo pedo fundo *Raporti kotar realizuibe raštrako programi integracia Romengi*, aver gendja kedime rodipa thaj djanipe savo lelilo prekal anglodavie dizutnengo ka gatisirinol:

1. Raporti Parlamenteske RS kotar realizuibe Strategia vaš anlunisaripe Romengo, jase pašloipe Romengo ani Srbia.
2. Propozalja raštrake, krajinate thaj orgajnenge lokalno korkorodirekcie phande e anglunisaripa situaciako ano umalja save siton anglodikhlarde akciono plajnenca sar prioriteto: edukacia, khuvipe pi buti, bešipe ano khera, sastipasko uluvipe, inardutne pedo fundo kontrakti kotar readmisia thaj eliminišipe diskriminaciako.

Raporti delape Parlamenteske thaj ikljola publikano.